

تحلیل و بررسی اثرات سرمایه اجتماعی بر اقتصاد شهری (مطالعه موردی: شهر بندرعباس)

احمدعلی اسدپور* - گروه علوم اقتصادی، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران.

چکیده

درباره پیدایش مفهوم سرمایه اجتماعی در جامعه شناسی، اقتصاد و علوم سیاسی و همچنین درباره معانی، تعاریف و ابزارهای سنجش آن اتفاق نظری در بین محققان وجود ندارد. یکی از مهم ترین زمینه های تأثیرگذاری سرمایه اجتماعی مربوط به اقتصاد شهری می باشد که بدین منظور پژوهش حاضر به بررسی و ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی بر اقتصاد شهری در شهر بندرعباس پرداخته است. روش تحقیق به کار رفته در این پژوهش، روش توصیفی تحلیلی و پیمایش میدانی می باشد که جهت گردآوری داده ها از پرسشنامه استفاده شده است. روش تحلیل داده ها استفاده از نرم افزار تحلیل آماری SPSS و آزمون های پارامتریک و ناپارامتریک می باشد. یافته های به دست آمده از تحلیل داده های جمع آوری شده نشان دهنده رابطه مثبت و معنادار در سطح ۹۹٪ برای بسیاری از مولفه ها می باشد (ضریب همبستگی اسپیرمن). همچنین جهت بررسی میزان اثرگذاری متغیر مستقل (سرمایه اجتماعی) بر متغیر وابسته (اقتصاد شهری) از رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. که یافته های به دست آمده نشان دهنده بیشترین تأثیرگذاری در رابطه با بعد انسجام اجتماعی با ضریب Beta معادل ۰/۹۴۳ و کمترین اثرگذاری در رابطه با مولفه مشارکت با ضریب Beta معادل ۰/۱۰۵ می باشد.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، اقتصاد شهری، اعتماد اجتماعی، بندرعباس.

Analyze the effects of social capital on urban economy (Case Study: Bandar Abbas)

Abstract

About the concept of social capital in sociology, economics and political science as well as about the meanings, definitions and measurement tools, there is no consensus among researchers. One of the most important areas of influence of social capital is the city's economy. The purpose of this study was to evaluate the effects of social capital on the economy's city of Bandar Abbas. The research method used in this research is descriptive analysis and field survey questionnaire was used for data collection. Data analysis using SPSS statistical analysis software parametric and nonparametric tests are. Results obtained from analysis of data collected indicate a significant positive relationship for many of the components is at 99% (Spearman correlation coefficient). In order to evaluate the effectiveness of the independent variable (social capital) on the dependent variable (Urban Economics) from multivariate regression was used.

Key words: social capital, urban economics, social trust, Bandar Abbas.

۱. مقدمه

سرمایه اجتماعی به مجموعه‌ای از هنجارها، ارزشها، شبکه‌ها و سازمان‌هایی اشاره می‌کند که مردم از طریق آنها به تواناییها و ظرفیت‌ها و استعدادها خود می‌رسند که این تواناییها به افراد قدرت تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری می‌دهد (Serageldin, 2000: 45). تعریف رایج سرمایه اجتماعی از دیدگاه کارکردگرایی عبارت است از روابط دوجانبه تعاملات و شبکه‌هایی که در میان گروه‌های انسانی پدیدار می‌گردند و سطح اعتمادی که در میان گروه و جماعت خاصی به عنوان تعهدات و هنجارهای پیوسته با ساختار اجتماعی یافت می‌شود (انصاری، ۲۰۱۶، ص ۲). «ساباتینی» به نقل از «دورلاف» اشاره می‌کند که ادبیات تجربی سرمایه اجتماعی، مملو از تعاریف مبهم، سنجش ضعیف داده‌ها، فقدان شرایط مقایسه‌پذیری و اطلاعات لازم برای پذیرش ادعاهای مطرح شده است (Sabatini, 2005: 5). در واقع سرمایه اجتماعی به پیوندها، ارتباطات مبتنی بر اعتماد میان مجموعه‌های انسانی و سازمانی به عنوان منبعی ارزشمند اشاره دارد که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقیق اهداف اعضا می‌شود (الوانی و شیروانی، ۱۳۸۵، ص ۲۹). سرمایه اجتماعی در ابعاد وسیعی بر زندگی جمعی تأثیرگذار خواهد بود. از اجتماع و سیاست گرفته تا اقتصاد را در بر می‌گردد و بر آن تأثیرگذار است. یکی از ابعاد که متأثر از سرمایه اجتماعی است بعد اقتصادی آن است. در بعد اقتصادی سرمایه اجتماعی باعث می‌شود تا اولاً، پیش‌فرض‌های صد در صد اقتصادی فاصله‌بگیریم و به مسائل اجتماعی، روابط نوع دوستانه و همکاری‌های اقتصادی نیز توجه کنیم؛ ثانیاً، سرمایه اجتماعی تعامل میان تکنولوژی و روابط انسانی را تسهیل می‌نماید؛ ثالثاً، دولت‌ها را وادار می‌کند تا در انتخاب فناوری‌های مدرن مسائل اجتماعی را نیز مدنظر قرار دهند (اموری، ۱۳۸۲، ص ۶۹). مهمترین کارکرد سرمایه اجتماعی در اقتصاد کاهش هزینه‌های مبادله و افزایش بهره‌وری و کارایی است؛ به گونه‌ای که حتی در سرمایه‌گذاری غیرپیشرفته نیز با وجود سرمایه اجتماعی کارایی افزایش می‌یابد (تاجبخش، ۱۳۸۴، ص ۱۷۶) پژوهش حاضر با هدف ارزیابی و تحلیل نقش سرمایه اجتماعی بر اقتصاد شهری در شهر بندرعباس صورت گرفته است که بدین منظور از روش توصیفی تحلیلی

و پیمایش میدانی استفاده شده است

۲. مبانی نظری

در باره پیدایش مفهوم «سرمایه اجتماعی»^۱ در جامعه‌شناسی، اقتصاد و علوم سیاسی و همچنین درباره معانی، تعاریف و ابزارهای سنجش آن اتفاق نظری در بین محققان وجود ندارد. پیدایش این اصطلاح در برخی از متون به پوتنام (Putnam 2000) و هانی فان (Hanifan 1916) و در برخی از متون دیگر به جاکوب (۱۹۶۱) نسبت داده شده است (اجتهادی، ۱۳۸۶، ص ۴). لوری (۱۹۷۰)، اولین اقتصاددانی بود که به این مفهوم توجه کرد و بوردیو (۱۹۸۶) برای اولین بار آن را وارد متون اقتصادی نمود. اما در متون موجود اشاره می‌شود که کلمن (۱۹۸۸) و پوتنام (۱۹۹۳)، مفهوم فعلی سرمایه اجتماعی را پایه‌ریزی کرده و وارد متون علم اقتصاد کرده‌اند (سعادت، ۱۳۸۵). هر چند تعاریف متعدد و متفاوتی از سرمایه اجتماعی در متون اقتصادی و جامعه‌شناسی ارائه شده است، اما بیشتر محققان از تعریف ارائه شده توسط پوتنام (۱۹۹۳) استفاده می‌کنند. پوتنام (۱۹۹۳)، سرمایه اجتماعی را به عنوان مجموعه‌ای از ارتباط‌های افقی بین افراد می‌داند که سبب تقویت همکاری برای کسب منافع متقابل در جامعه می‌شود. وجه مشترک تمامی تعاریف ارائه شده از سرمایه اجتماعی، اشاره به سرمایه اجتماعی به عنوان مجموعه‌ای از شبکه‌ها، هنجارها، ارزش‌ها و درکی است که موجب تسهیل همکاری درون گروهی و برون‌گروهی می‌شود (شریفیان ثانی، ص ۶) (جدول ۱).

اعتماد که عنصر اصلی سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود با افزایش آن در گروه‌های اجتماعی مانع رفتار فرصت‌طلبانه، رانت‌جویی و تقلب می‌شود. همچنین سرمایه اجتماعی با به وجود آوردن هنجارها، ارزش‌ها و مدیریت جامع منابع، موجب مبادله می‌شود و از طریق کاهش هزینه‌های مبادله و اطلاعات، دیده‌بانی و نظارت، امکان تجارت و مبادله بدون انعقاد قرارداد، تشویق همشهریان به تقبل مسئولیت و ریسک و باعث تسریع مبادله و صرفه‌جویی در زمان می‌شود (ولکوک و نارایان، ۲۰۰۰، ص ۱۶). با افزایش اعتماد افراد نسبت به همدیگر (سرمایه

1. - Social Capital

جدول ۱. تعاریف صاحب نظران از سرمایه اجتماعی؛ مأخذ: توکلی و تاجبخش، ۱۳۸۷.

صاحب نظران	تعاریف سرمایه اجتماعی
بلیویو، اریلی، وید پورتس، استنبرنر	یک شبکه ارتباطی شخصی منحصر به فرد و وابستگی نهادی ممتاز توانایی افراد برای منافع پایدار از طریق عضویت در شبکه های اجتماعی یا ساختارهای اجتماعی دیگر (Portes & Sensenbrenner, 1993: 6)
برهم، ران فوکویاما	بافتی از ارتباطات تعاونی میان شهروندانی که به یکدیگر برای رفع مشکلات کمک می کنند توانایی افراد برای همکاری و تعاون با هم برای اهداف عمومی در گروه ها و سازمان ها
جیمز کلین	سرمایه اجتماعی چیز واحدی نیست بلکه انواع چیزهای گوناگون است که همه ی آنها دو ویژگی مشترک دارند: اول، شامل جنبه های از یک ساخت اجتماعی هستند. دوم، کنش های معین افرادی را که در درون ساختارند اعم از اشخاص حقیقی یا عاملان حقوقی تسهیل می کنند (Coleman, 1990: 302)
کولبر	سرمایه اجتماعی یک دسته از کنش های اجتماعی است و شامل آن دست های است که یا خود بادوام هستند یا بر روی آنها با دوام هستند، اثر می گذارند

کرد (Seibert, 2001: 47)؛ اما تمام این نظریه ها به وجود ۴ مولفه اعتماد، مشارکت، آگاهی و انسجام معتقد هستند.

مولفه های سرمایه اجتماعی

۱. اعتماد اجتماعی

اعتماد به عنوان یکی از مهم ترین عناصر تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی، از شرایط و الزامات کلیدی موجودیت هر جامعه محسوب شده و برای حل مسائل اجتماعی ضروری به نظر می رسد؛ به طوری که باعث پیدایش آرامش و امنیت روانی می گردد. اعتماد، احساس روابط اجتماعی است و رابطه مستقیم با میزان روابط اجتماعی دارد. بدین صورت که هر چه میزان اعتماد اجتماعی میان افراد و گروه ها و سازمان های اجتماعی جامعه بیشتر باشد به همان میزان

اجتماعی)، نوآوری در کشور به علت کاهش هزینه های نوآوری گسترش پیدا می کند و نوآوری باعث پیشرفت و گسترش تولید می شود و رشد اقتصادی بهبود پیدا می کند؛ همچنین اعتماد به نهادها مخصوصاً نهادهای حکومتی مانند دولت، سیاست های دولت را کارا تر می کند و به رشد اقتصادی کمک خواهد کرد. علاوه بر آن با افزایش اعتماد، استفاده از چک که یکی از عوامل موثر بر توسعه مالی می باشد گسترش پیدا می کند و قرض گیری و وام دهی نیز افزایش می یابد و با توسعه مالی رشد اقتصادی بالا می رود (صمدی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۱۶۳).

نظریه های بسیاری در زمینه سرمایه اجتماعی بیان شده است که از جمله آنها می توان به نظریه پیوندهای ضعیف، نظریه شکاف ساختاری و نظریه منابع اجتماعی اشاره

شکل ۱. عناصر اصلی تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی

روابط اجتماعی از شدت، تنوع، ثبات و پایداری بیشتری برخوردار است. اعتماد در متن کنش‌های انسانی نمود پیدا می‌کند به ویژه در آن دسته از کنش‌هایی که جهت‌گیری معطوف به آینده دارند و آن نوعی رابطه کیفی است که به تعبیر کلمن، قدت عمل کردن را تسهیل می‌کند. به طور کلی اعتماد به معنای باور به عملی است که از دیگران انتظار می‌رود. بر مبنای این احتمال است که گروه‌های به خصوصی پرهیز می‌کنند که در هر صورت بر رفاه دیگران یا بر رفاه یک جامعه اثر می‌گذارد. اعتماد به معنای این باور است که دیگران با اقدام یا برخورداری از اقدام خود به رفاه من یا ماکم می‌کنند و از آسیب زدن به من یا ما خودرداری می‌کنند (تاجبخش، ۱۳۸۴، ص ۲۱۰).

۴. انسجام اجتماعی

نقش آفرین شده و روز به روز ابعاد گسترده‌ای را چه در سطح و چه در عمق پیدا می‌کند تا جایی که یکی از عوامل مهم دستیابی جوامع به سرمایه اجتماعی کسب آگاهی می‌باشد. آگاهی اجتماعی شامل مجموعه‌ای از افکار، عقاید، و حساسیت نسبت به زندگی و توجه به هر آنچه که در وسیعترین معنا به امور عمومی اعم از سیاسی و یا اجتماعی مربوط می‌شود. آگاهی و توجه، پیش شرط شناختی ضروری و شکل فعالتر مسئولیت مدنی است که باعث علاقمندی و دل‌نگرانی می‌شود. نقطه مقابل آگاهی، وضعیت شناختی چشم پوشی، بی‌تفاوتی و شکل‌گیری نگرش فرصت طلبانه است (فیروزآبادی، ۱۳۸۴، ص ۲۸).

۲. مشارکت اجتماعی

مشارکت اجتماعی به ساده‌ترین و مستقیم‌ترین معنای آن شرکت فعالانه افراد در زندگی اجتماعی است. مشارکت نوعی کنش هدفمند و با قصد و نیت است که در فرآیند آگاهانه تقسیم قدرت و منابع کمیاب و فراهم سازی فرصت برای رده‌های کنش متقابل بین انسان‌ها و محیط اجتماعی او در جهت نیل به اهداف معین و از پیش تعریف شده، نمود پیدا می‌کند. به نظر گائوتری، مشارکت اجتماعی فرایند اجتماعی، عمومی، یکپارچه، چندگانه، چند بعدی و چند فرهنگی است که هدف آن کشاندن همه مردم به ایفای نقش در همه مراحل توسعه است (Gaoteri, 1986: 37). مشارکت اجتماعی در کل عبارت است از شرکت فعال و سازمان یافته افراد و گروه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و اقتصادی جامعه به نحوی که حداکثر قدرت جمعی از طریق بسیج همه امکانات و قوای جمع حاصل آید و از طریق مشارکت همه جانبه افراد و گروه‌های اجتماعی، پیوندها و انسجام اجتماعی استحکام یابد و در نهایت امکان بلوغ و شکوفایی استعدادها و تکامل و توسعه فردی و اجتماعی فراهم آید (انصاری، ۲۰۱۶، ص ۴).

۳. آگاهی اجتماعی

آگاهی و شناخت به ویژه در دنیای مدرن نقش فوق العاده‌ای در زندگی بشر بازی می‌کند. امروزه دانایی و اطلاعات به عنوان سرمایه‌ای عظیم و تحولات اجتماعی

روش تحقیق

این تحقیق از نظر روش‌شناسی بر مبنای راهبرد پیمایش انجام گرفته است. تکنیک گردآوری اطلاعات، با استفاده از روش‌های کتابخانه‌ای شامل استفاده از کتب و مقالات

خود را حفظ کرده و با عناصر وحدت بخش خود تطابق و هم‌نوایی داشته باشد. همبستگی و انسجام، احساس مسئولیت بین چند نفر یا چند گروه است که از آگاهی و اراده برخوردار باشد و حائز یکی معنای اخلاقی است که متضمن وجود اندیشه یک وظیفه یا الزام متقابل است و نیز یک معنای مثبت از آن بر می‌آید که وابستگی متقابل کارکردها، اجزاء و یا موجودات در یک کل ساخت یافته را می‌سازد. در دیدگاه جامعه‌شناسی، همبستگی پدیده‌ای است که بر اساس آن در سطح یک گروه یا یک جامعه، اعضا به یکدیگر وابسته و به طور متقابل نیازمند یکدیگر هستند (بیرو، ۱۳۷۰، ص ۴۰۰). از نظر گیدنز، انسجام اجتماعی را نمی‌توان با اقدام از بالا به پایین دولت یا با توسل به سنت تضمین کرد. ما ناچاریم زندگی را به شیوه‌ای فعالتر از آنچه در نسلهای پیشین درست بود، بسازیم و باید برای پیامدهای آنچه انجام می‌دهیم و عادت‌های شیوه زندگی که برگزیده ایم، فعالانه‌تر مسئولیت بپذیریم و باید برای این راه تعادل جدیدی بین مسئولیت‌های فردی و اجتماعی بیابیم (گیدنز، ۱۳۷۸، ص ۴۳).

می‌باشد. همچنین جهت گردآوری اطلاعات از روش میدانی و پیمایشی و طراحی پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش ساکنان شهر بندرعباس می‌باشند (۵۸۸۸۰۰ نفر) که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۲۶۷ نمونه انتخاب و پرسش‌نامه به صورت تصادفی ساده بین آنها توزیع شده است.

فرمول کوکران:

$$n = \frac{N(t.s)^2}{Nd + (t.s)^2}$$

N = حجم جامعه   S = واریانس بعد خانوار

$$n = \frac{588800 (1.69 \times 11)^2}{588800 (2)^2 + (1.69 \times 11)^2} = 267$$

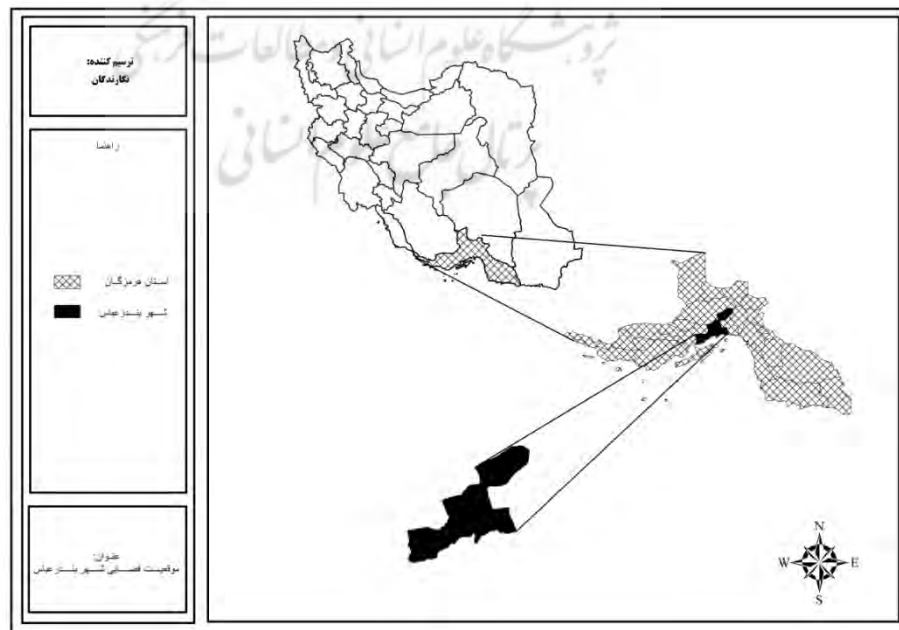
جهت تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده از طریق پرسشنامه، از روش‌های پارامتریک و ناپارامتریک در نرم افزار SPSS استفاده شده است. از آزمون رگرسیون چندمتغیره نیز جهت بررسی رابطه بین مولفه‌های سرمایه اجتماعی و اقتصاد شهر بندرعباس استفاده شده است.

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر بندرعباس، یکی از نقاط شهری پنج‌گانه شهرستان بندرعباس و مرکز استان هرمزگان با وسعتی حدود ۵۳۲۳/۵ هکتار در شمال تنگه هرمز و در قسمت جنوبی شهرستان در موقعیت ۲۷ درجه و ۱۰ دقیقه طول شرقی و ۵۴ درجه و ۳۰ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. این شهر با ۵۸۸۸۰۰ نفر در سال ۱۳۹۰، با ۲۵/۹ درصد جمعیت کل استان و ۶۰ درصد جمعیت شهری استان، به عنوان مهم‌ترین و پرجمعیت‌ترین نقطه شهری استان هرمزگان محسوب می‌شود (سازمان برنامه و بودجه هرمزگان، ۱۳۸۷، ص ۱۲).

یافته‌های تحقیق

در بخش یافته‌های پژوهش از تعدادی مولفه در زمینه شاخص‌های اصلی سرمایه اجتماعی و شاخص‌های اقتصاد شهری استفاده شده است. بدین صورت که ابتدا آمار توصیفی از میزان و نحوه پاسخگویی نمونه مورد مطالعه به سوالات پرسشنامه در هر دو زمینه سرمایه اجتماعی و اقتصاد شهری ارائه و در نهایت به تحلیل میزان رابطه و نحوه اثرگذاری سرمایه اجتماعی بر اقتصاد شهری در محدوده مورد مطالعه پرداخته شده است. جهت تحلیل میزان اثرگذاری متغیر مستقل (سرمایه اجتماعی) بر متغیر وابسته (اقتصاد شهری)

جدول ۲. شاخص‌ها و گویه‌های مورد مطالعه در پژوهش

مفهوم	مولفه	گویه
بررسی اعتماد اجتماعی	اعتماد	اعتماد به خویشاوندان، همسایه‌ها، دوستان، همشهری‌ها، پزشکان و ...
	مشارکت	مشارکت در هیئات مذهبی، امور شهری، انجمن‌های خیریه و ...
	آگاهی	شامل مجموعه‌ای از افکار، عقاید، و حساسیت نسبت به زندگی و ...
	انسجام	احساس مسئولیت، اتحاد و هرآنچه باعث تعلق خاطر به زندگی جمعی شود
اقتصاد شهری	درآمد های زندگی	
	هزینه های زندگی	
	میزان مهاجرت به سایر نقاط	
	میزان بیکاری	
	مالکیت نسبت به محل زندگی	
	میزان دسترسی به زیرساخت های شهری	
	میزان سرمایه گذاری در امور شهری	
	تأمین نیازهای روزمره زندگی	

از رگرسیون چندمتغیره استفاده شده است. در جدول شماره ۲ مولفه‌های سرمایه اجتماعی و اقتصاد شهری نمایش داده شده است. در ادامه ابتدا به بررسی رابطه هر یک از مولفه‌های سرمایه اجتماعی و اقتصاد شهری پرداخته شده است (با استفاده از ضریب همبستگی اسپیرمن). سپس با استفاده از رگرسیون چند متغیره میزان اثر گذاری هر یک از مولفه‌های ۴ گانه سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت، آگاهی و انسجام) بر اقتصاد شهری بندرعباس مورد مطالعه و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

همانطور که پیشتر مطرح شد جهت بررسی میزان ارتباط هر یک از مولفه‌های سرمایه اجتماعی و اقتصاد شهری از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. جدول شماره ۳ نشان دهنده میزان و نحوه رابطه بین مولفه‌های مذکور می‌باشد.

اطلاعات مندرج در جدول شماره ۳ نشان دهنده رابطه مثبت و معنادار در سطح ۹۹٪ بین مولفه اعتماد اجتماعی و میزان مهاجرت، مالکیت محل زندگی، میزان سرمایه گذاری و تأمین نیازهای روزمره زندگی می‌باشد.

جدول ۳. آزمون اسپیرمن جهت بررسی ارتباط اعتماد اجتماعی و اقتصاد شهری در محدوده مورد مطالعه؛ مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵ (** معناداری ۹۹٪؛ * معناداری ۹۵٪؛ NS عدم معناداری)

ردیف	مولفه	تعداد نمونه	ضریب اسپیرمن	ضریب معناداری sig
۱	درآمدهای زندگی	۲۶۷	۰٫۲۰۴	۰٫۰۰۷*
۲	هزینه‌های زندگی	۲۶۷	-۰٫۳۴۵	۰٫۰۰۵**
۲	میزان مهاجرت به سایر نقاط	۲۶۷	-۰٫۳۵۷	۰٫۰۰۵**
۳	میزان بیکاری	۲۶۷	۰٫۰۰۲	۰٫۱۸۶ NS
۴	مالکیت نسبت به محل زندگی	۲۶۷	۰٫۴۰۹	۰٫۰۰۵**
۵	میزان دسترسی به زیرساخت‌های شهری	۲۶۷	۰٫۰۰۱	۰٫۲۰۱ NS
۶	میزان سرمایه گذاری در امور شهری	۲۶۷	۰٫۷۹۴	۰٫۰۰۱**
۷	تأمین نیازهای روزمره زندگی	۲۶۷	۰٫۴۹۳	۰٫۰۰۴**

همچنین رابطه مثبت و معنادار در سطح ۹۵٪ بین مولفه اعتماد اجتماعی و درآمد و هزینه‌های زندگی وجود دارد. در نهایت باید اذعان نمود که طبق یافته‌های میدانی حاصل شده هیچ رابطه‌ای بین اعتماد اجتماعی و میزان بیکاری و همچنین میزان دسترسی به زیرساخت‌های شهری وجود ندارد. ضرایب همبستگی حاصل شده نشان می‌دهد که با افزایش اعتماد اجتماعی در شهر بندرعباس، درآمدهای زندگی افزایش و هزینه‌های زندگی نیز کاهش می‌باشد. میزان مهاجرت نیز رابطه منفی و معنادار را نشان می‌دهد. در واقع با افزایش اعتماد اجتماعی در بین شهروندان، میزان مهاجرت کاهش می‌یابد (جدول ۴).

اطلاعات مندرج در جدول شماره ۴ نشان دهنده میزان رابطه بین مولفه مشارکت اجتماعی و مولفه‌های مربوط به اقتصاد شهر می‌باشد. همانطور که مشاهده می‌شود در رابطه با مولفه‌های میزان مهاجرت از شهر بندرعباس رابطه منفی و معنادار در سطح ۹۹٪ حاصل شده است. در واقع با افزایش میزان مشارکت شهروندان، میزان مهاجرت آن‌ها کاهش می‌باشد. در رابطه با مولفه میزان سرمایه گذاری در امور شهری رابطه مثبت و معنادار حاصل شده است. در واقع با افزایش مشارکت شهروندان، میزان سرمایه گذاری آن‌ها در امور شهری افزایش می‌یابد. در رابطه با مولفه‌های درآمدهای زندگی، رابطه مثبت و معنی دار در سطح ۹۵٪

جدول ۴. آزمون اسپیرمن جهت بررسی ارتباط مشارکت اجتماعی و اقتصاد شهری در محدوده مورد مطالعه؛ مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵ (** معناداری ۹۹٪؛ * معناداری ۹۵٪؛ NS عدم معناداری)

ردیف	مولفه	تعداد نمونه	ضریب اسپیرمن	ضریب معناداری sig
۱	درآمدهای زندگی	۲۶۷	۰/۱۱۴	۰/۰۱۱*
۲	هزینه‌های زندگی	۲۶۷	۰/۰۱۰	۰/۲۳۱ NS
۲	میزان مهاجرت به سایر نقاط	۲۶۷	-۰/۵۴۵	۰/۰۰۲**
۳	میزان بیکاری	۲۶۷	۰/۳۲۵	۰/۲۳۴ NS
۴	مالکیت نسبت به محل زندگی	۲۶۷	۱۲۰/۰	۰/۱۵۹ NS
۵	میزان دسترسی به زیرساخت‌های شهری	۲۶۷	۰/۰۰۹	۰/۴۱۲ NS
۶	میزان سرمایه گذاری در امور شهری	۲۶۷	۰/۹۱۲	۰/۰۰۰**
۷	تأمین نیازهای روزمره زندگی	۲۶۷	۰/۰۹۰	۰/۱۷۰ NS

جدول ۵. آزمون اسپیرمن جهت بررسی ارتباط آگاهی اجتماعی و اقتصاد شهری در محدوده مورد مطالعه؛ مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵ (** معناداری ۹۹٪؛ * معناداری ۹۵٪؛ NS عدم معناداری)

ردیف	مولفه	تعداد نمونه	ضریب اسپیرمن	ضریب معناداری sig
۱	درآمدهای زندگی	۲۶۷	۰/۲۳۰	۰/۰۰۵*
۲	هزینه‌های زندگی	۲۶۷	۰/۵۴۱	۰/۰۰۲**
۲	میزان مهاجرت به سایر نقاط	۲۶۷	-۰/۲۱۳	۰/۰۰۷*
۳	میزان بیکاری	۲۶۷	-۰/۴۲۳	۰/۰۰۳**
۴	مالکیت نسبت به محل زندگی	۲۶۷	۰/۴۷۳	۰/۲۱۶ NS
۵	میزان دسترسی به زیرساخت‌های شهری	۲۶۷	۰/۰۱۴	۰/۱۸۷ **
۶	میزان سرمایه گذاری در امور شهری	۲۶۷	۰/۴۰۹	۰/۰۰۳**
۷	تأمین نیازهای روزمره زندگی	۲۶۷	۰/۱۸۰	۰/۰۹۰ NS

حاصل شده است. در مورد سایر مولفه‌های اقتصادی رابطه معنادار وجود ندارد. اطلاعات مندرج در جدول شماره ۵ نشان دهنده میزان رابطه بین مولفه آگاهی اجتماعی و مولفه‌های اقتصاد شهری می‌باشد.

همانطور که مشاهده می‌شود رابطه مثبت و معنادار بین مولفه آگاهی اجتماعی و مولفه‌های درآمد‌های زندگی، هزینه‌های زندگی، میزان سرمایه‌گذاری در امور شهری در سطح ۹۹٪ حاصل شده است. در واقع با افزایش آگاهی شهروندان، درآمد‌های آنها، میزان سرمایه‌گذاری در امور شهری نیز افزایش می‌یابد. در رابطه با مولفه‌های میزان مهاجرت و میزان بیکاری رابطه منفی و معنادار به ترتیب در سطح ۹۵٪ و ۹۹٪ حاصل شده است. در رابطه با مولفه‌های مالکین و تأمین نیازهای روزمره زندگی هیچ‌گونه رابطه‌ای وجود ندارد. در نهایت اطلاعات مندرج در جدول شماره ۶ نشان دهنده رابطه بین مولفه انسجام اجتماعی و مولفه‌های اقتصاد شهری می‌باشد. همانطور که مشاهده می‌شود رابطه مثبت و معنادار در سطح ۹۹٪ بین مولفه انسجام اجتماعی و مولفه‌های میزان دسترسی به زیرساخت‌های شهری و میزان سرمایه‌گذاری در امور شهری حاصل شده است. در رابطه با مولفه‌های میزان مهاجرت و میزان بیکاری رابطه منفی و معنادار در سطح ۹۹٪ حاصل شده است. در واقع با افزایش میزان انسجام اجتماعی در بین شهروندان، میزان

مهاجرت و همچنین میزان بیکاری نیز کاهش می‌یابد. در رابطه با مولفه‌های درآمد‌های زندگی، هزینه‌های زندگی، مالکیت و تأمین نیازهای روزمره زندگی رابطه معنادار حاصل نشده است.

- رگرسیون چندمتغیره

در ادامه جهت بررسی میزان اثرگذاری شاخص‌های اصلی سرمایه اجتماعی (شامل اعتماد، مشارکت، آگاهی و انسجام) بر روی متغیر وابسته (اقتصاد شهری) از رگرسیون چندمتغیره استفاده شده است. از این آزمون بدین منظور استفاده شده است که علاوه بر اثرات مستقیم متغیر مستق (سرمایه اجتماعی)، اثرات غیرمستقیم آنها نیز بررسی می‌شود. جداول ۷ تا ۹ نشان دهنده میزان اثرگذاری متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته می‌باشد. همانطور که مشاهده می‌شود تأثیرگذاری به صورت مستقیم تا سطح ۵۱٪ قابل پیش بینی می‌باشد.

اطلاعات مندرج در جدول شماره ۵-۱۴ نشان دهنده معناداری بین متغیرهای مستقل و وابسته می‌باشد. همانطور که مشاهده می‌شود معناداری در سطح ۹۵٪ حاصل شده است.

همانطور که مشاهده می‌شود در بین مولفه‌های مربوط به سرمایه اجتماعی، مولفه انسجام اجتماعی با ضریب بتا

جدول ۶. آزمون اسپیرمن جهت بررسی ارتباط انسجام اجتماعی و اقتصاد شهری در محدوده مورد مطالعه؛ مآخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵ (** معناداری ۹۹٪؛ * معناداری ۹۵٪؛ NS عدم معناداری)

ردیف	مولفه	تعداد نمونه	ضریب اسپیرمن	ضریب معناداری sig
۱	درآمدهای زندگی	۲۶۷	۰٫۰۰۹	۰٫۵۴۷ NS
۲	هزینه‌های زندگی	۲۶۷	۰٫۰۱۱	۰٫۳۱۲ NS
۲	میزان مهاجرت به سایر نقاط	۲۶۷	-۰٫۳۰۹	۰٫۰۰۵ **
۳	میزان بیکاری	۲۶۷	-۰٫۵۱۲	۰٫۰۰۲ **
۴	مالکیت نسبت به محل زندگی	۲۶۷	۰٫۳۰۰	۰٫۲۲۱ NS
۵	میزان دسترسی به زیرساخت‌های شهری	۲۶۷	۰٫۴۴۶	۰٫۰۰۴ **
۶	میزان سرمایه‌گذاری در امور شهری	۲۶۷	۰٫۵۹۸	۰٫۰۰۳ **
۷	تأمین نیازهای روزمره زندگی	۲۶۷	۰٫۰۰۶	۰٫۳۱۰ NS

جدول ۷. جدول ضریب اثرگذاری

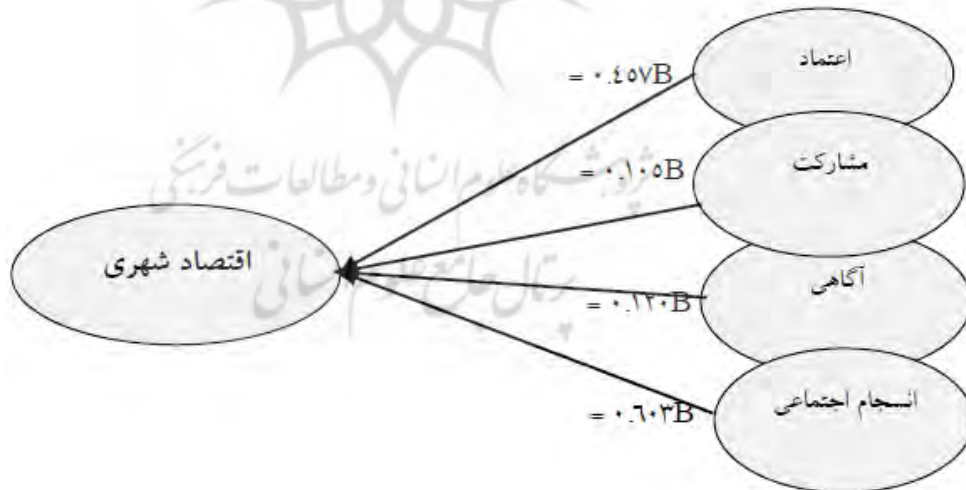
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
۱	۰/۱۲۴	۰/۵۱۰	۰/۰۰۱	۱/۲۱۸۴۳

جدول ۸. جدول ضریب ANOVA

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	.Sig
1	Regression	۶/۳۶۶	۴	۱/۵۹۱	۱/۰۷۲	۰/۰۰۳
	Residual	۴۰۸/۲۵۹	۲۷۵	۱/۴۸۵		
	Total	۴۱۴/۶۲۵	۲۷۹			

جدول ۹. جدول ضریب Coefficients

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	.Sig
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	2.877	321.		8.955	000.
	اعتماد اجتماعی	066.-	068.	457.	958.-	009.
	مشارکت	001.	067.	105.	022.	188.
	آگاهی	098.	057.	603.	1.724	006.
	انسجام اجتماعی	045.-	061.	120.	739.-	161.

نمودار ۱. تفکیک شده اثرات مستقیم متغیرهای مستقل

۰/۶۰۳ و اعتماد با ضریب بتا ۰/۴۵۷ دارای بیشترین تأثیرگذاری بر اقتصاد شهری در محدوده مورد مطالعه بوده‌اند (اثرات مستقیم). در ادامه از ذکر جداول (ضرایب بتا) مربوط به اثرات غیر مستقیم (متغیر مستقل بر وابسته خودداری شده و فقط میزان این ضرایب در جدول شماره ۱۰ نمایش داده شده است. جدول مذکور نشان دهنده میزان اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیر مستقل بر متغیر وابسته است.

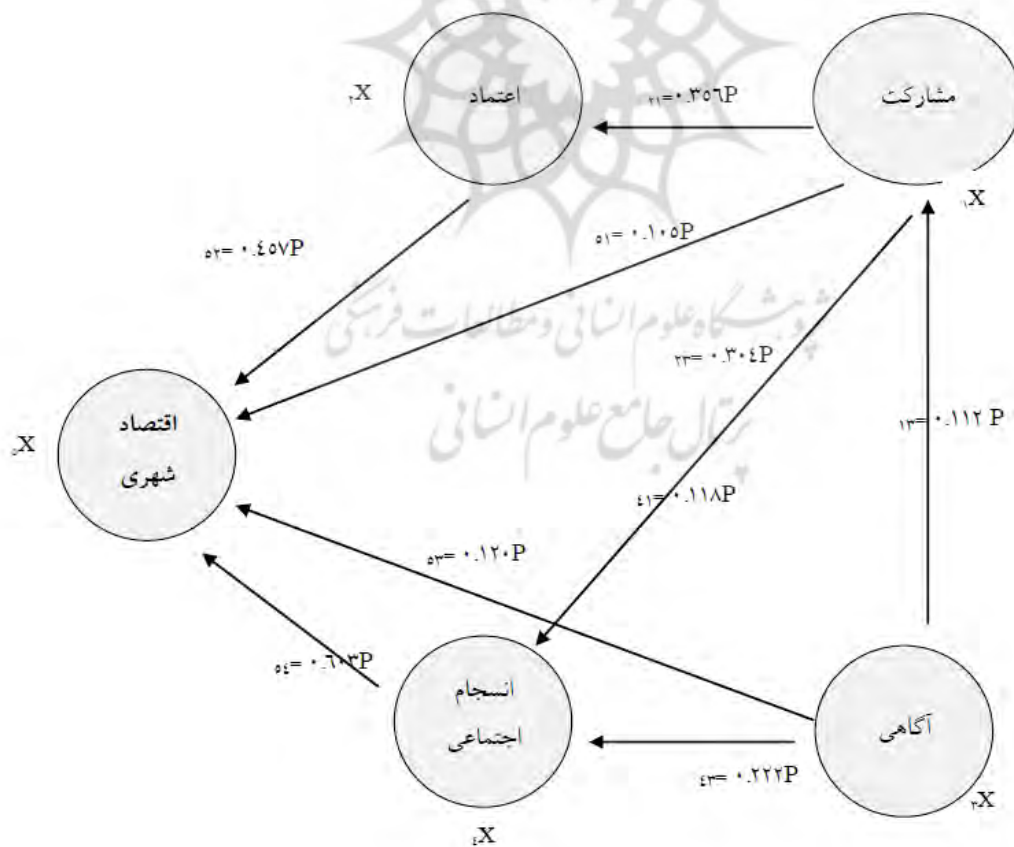
جدول ۱۰. مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (اقتصاد شهری): مآخذ: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۵

مجموع اثرات مستقیم و غیر مستقیم	اثرات مستقیم	اثرات غیر مستقیم	متغیرهای مستقل
۰/۸۱۳	۰/۴۵۷	۰/۳۵۶	۱X: اعتماد
۰/۱۰۵	۰/۱۰۵	-	۲X: مشارکت
۰/۵۳۶	۰/۱۲۰	۰/۴۱۶	۳X: آگاهی
۰/۹۴۳	۰/۶۰۳	۰/۳۴۰	۴X: انسجام اجتماعی

ذکر شده‌اند.

ضرایب بتا غیر مستقیم بدست آمده از طریق ضرب تمام مسیرهای مستخرج شده از یک متغیر مستقل و منتهی شده به متغیر وابسته می‌باشد. در واقع برای محاسبه اثرات غیر مستقیم، ضرایب بتای هر مسیر را تا رسیدن به متغیر وابسته در هم ضرب می‌کنیم. از آنجا هر تغییری ممکن است از طریق مسیرهای متعدد بر متغیر وابسته اثر بگذارد، بنابراین برای محاسبه کل اثرات غیر مستقیم یک متغیر بر

اطلاعات مندرج در جدول شماره ۱۰ نشان می‌دهد که برخی متغیرهای مستقل فقط دارای اثر مستقیم بر متغیر وابسته بوده‌اند که متغیر مشارکت اجتماعی از جمله این متغیرها می‌باشد. در واقع متغیر مذکور فقط دارای اثر مستقیم بر اقتصاد شهری بوده است. متغیرهای اعتماد و آگاهی و انسجام اجتماعی علاوه بر اثرات مستقیم، دارای اثر غیر مستقیم بر اقتصاد شهری نیز بوده‌اند که مقدار هر کدام از آنها با ضریب Beta نیز محاسبه و در جدول فوق

شکل ۳. دیاگرام تحلیل مسیر همراه با ضریب Beta

متغیر دیگر، اثرات مسیرهای غیرمستقیم آن دو متغیر را با همدیگر جمع می‌کنیم. در نهایت، برای بدست آوردن اثرات علی کل، باید اثرات مستقیم و غیرمستقیم با همدیگر جمع شوند.

نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

تعریف رایج سرمایه اجتماعی از دیدگاه کارکرد گرای عبارت است از روابط دوجانبه تعاملات و شبکه‌هایی که در میان گروه‌های انسانی پدیدار می‌گردند و سطح اعتمادی که در میان گروه و جماعت خاصی به عنوان تعهدات و هنجارهای پیوسته با ساختار اجتماعی یافت می‌شود. درباره پیدایش مفهوم سرمایه اجتماعی در جامعه‌شناسی، اقتصاد و علوم سیاسی و همچنین درباره معانی، تعاریف و ابزارهای سنجش آن اتفاق نظری در بین محققان وجود ندارد. اولین اقتصاد دانی بود که به این مفهوم توجه کرد و بوردیو (۱۹۸۶) برای اولین بار آن را وارد متون اقتصادی نمود. در بعد اقتصادی سرمایه اجتماعی باعث می‌شود تا اولاً، پیش فرض‌های صد در صد اقتصادی فاصله بگیریم و به مسائل اجتماعی، روابط نوع دوستانه و همکاری‌های اقتصادی نیز توجه کنیم؛ ثانیاً، سرمایه اجتماعی تعامل میان تکنولوژی و روابط انسانی را تسهیل می‌نماید؛ ثالثاً، دولت‌ها را وادار می‌کند تا در انتخاب فناوری‌های مدرن مسائل اجتماعی را نیز مدنظر قرار دهند. پژوهش حاضر با هدف ارزیابی و تحلیل نقش سرمایه اجتماعی بر اقتصاد شهری در شهر بندرعباس صورت گرفته است که در این از ۴ شاخص اصلی سرمایه اجتماعی شامل اعتماد، مشارکت، آگاهی و انسجام اجتماعی استفاده شده است. روش تحقیق در پژوهش حاضر توصیفی تحلیلی و پیمایش میدانی می‌باشد. یافته‌های به دست آمده از تحلیل داده‌های جمع آوری شده نشان دهنده رابطه مثبت و معنادار در سطح ۹۹٪ برای بسیاری از مولفه‌ها می‌باشد. در آخر جهت بررسی میزان اثرگذاری متغیر مستقل (سرمایه اجتماعی) بر متغیر وابسته (اقتصاد شهری) از رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. که یافته‌های به دست آمده نشان دهنده بیشترین تأثیرگذاری در رابطه با بعد انسجام اجتماعی با ضریب Beta معادل ۰/۹۴۳ و کمترین اثرگذاری در رابطه با مولفه مشارکت با ضریب Beta معادل ۰/۱۰۵ می‌باشد.

منابع و مأخذ

- کلمن، جیمز (۱۳۷۷) بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری تهران، نشر نی.
- انصاری، ابراهیم، پروانه بیاتی (۲۰۱۶) بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی در توسعه شهری، کنفرانس بین المللی شهرنشینی، هنر و محیط گرایی، تهران.
- بیرو، آلن (۱۳۷۰) فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران، نشر کیهان.
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴) سرمایه اجتماعی (اعتماد، دموکراسی و توسعه)، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، تهران نشر شیرازه.
- فیروزآبادی، سید احمد (۱۳۸۴) سرمایه اجتماعی و عوامل موثر بر شکل گیری آن در شهر تهران، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، پایان نامه دوره دکتری.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸) پیامدهای مدرنیته، مترجم محسن ثلاثی، تهران، نشر مرکز.
- الوانی، سید مهدی، علیرضا شیروانی (۱۳۸۵) سرمایه اجتماعی، مفاهیم، نظریه‌ها و کاربردها، انتشارات مانی، اصفهان.
- اموری، تاکاشی (۱۳۸۲) اثرات اقتصادی سرمایه اجتماعی، ترجمه محمدرضا توکلی نیا، فصلنامه اندیشه صادق، شماره ۱۱ و ۱۲.
- سعادت، رحمان (۱۳۸۷) برآورد روند سرمایه اجتماعی در ایران (با استفاده از روش فازی)، فصلنامه تحقیقات اقتصادی، ۴۳ (۸۳).
- صمدی، علی حسین (۱۳۹۱) سرمایه اجتماعی و توسعه مالی: اقتصاد ایران.
- سعادت، رحمان (۱۳۸۵) تخمین سطح و توزیع سرمایه اجتماعی استان ها، رفاه اجتماعی، سال ۶، شماره ۲۳.
- شریف ثانی، مریم (۱۳۸۰) سرمایه اجتماعی، مفاهیم اصلی و چارچوب نظری، رفاه اجتماعی، سال ۱، شماره ۲.
- Sabatini, Fabio. Social Capital as Social Networks: a Net Framework for Measurement, Working Paper No. 83. Department of Public Economics. 2005

- Capital: an Integrating View. In Social Capital. A multifaceted Perspective . 2000.
- Putnam, R. D. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community: New York: Simon and Schuster, 2000.
  - Portes, Alejandro. Social Capital: Its Origins and Application in Contemporary Sociology. Annual Review of Sociology. 1998.
  - Seibert, Scott. E. and Maria L. Kraimer and Robert C. Liden. A Social Capital Theory of Career Success . Academy of Management Journal, Vol 44. No 2. 2001
  - Gaoteri, H. Popular Participation in Development in Participation in Development. Paris. 1986.
  - Serageldin and Grootaert, Defining Social

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
ضمیمه شماره ۴۸ پاییز ۱۳۹۶
No.48 Autumn 2017